

“GÖKYÜZÜNÜN ÖĞRENCİSİ, YERYÜZÜNÜN ÖĞRETMENİ”

ALİYA İZZETBEGOVİÇ İLE İLGİLİ BİR PORTR E DENEMESİ

Osman SEVİM

<http://www.yolcudergisi.com/> Sayı 89

- Ali İzzet Sevim'e -

"Zambaklar en ıssız yerlerde açar / Ve vardır her vahşi çiçekte gurur / Bir mumun ardında bekleyen rüzgâr / Işıksız ruhumu sallar da durur /Zambaklar en ıssız yerlerde açar."

Sezai Karakoç, 1950’li yıllarda muhayyel / hayali sevgilisine seslenirken onu bir zambağa benzetir. O uzun şiirin en kaliteli mısralardan bir demettir bu kıta. Karakoç’tan ilhamla bu mısraları Aliya için de söyleyebileceğimizi/kullanabileceğimizi düşünüyorum. Balkanlar gibi ıssız bir yerde doğmak/açmak; yalnızca Allah karşısında boyun eğdiren bir ‘gurur’ taşımak; O’ndan gayrısına baş eğmemek; o nuru ve onuru yıkmak/yakmak/yok etmek için tetikte olan Sırlar, Hırvatlar ve bilumum şeytanlar; korku ve umut arası gidip gelmeler... vs. Bu yüzden Aliya, zambaklar ülkesi Bosna’nın en güzel çiçeğidir. Rengi ve kokusu, onu hemen ele verir. Sadakat, cesaret, samimiyet, merhamet, bilgi, bilinç, adalet ve ahlaka dair tüm renk tonlarını üzerinde asaletle, gururla ve özenle taşır.

"Kahramanlarımızı içi boş övgülerle putlaştırmak ya da mahkûm etmek yerine, onlarla yüzleşerek, onları anlayarak, anlamlandırarak ve günümüz için örneklikler çıkararak analım" diyor Akif Emre. Doğrusu, bir kimseyi değerlendirirken adaletle, hakkaniyetle ve iyi niyetlerle değerlendirmek gerekir. Çoğu zaman sevgi veya nefretimiz bizi uç noktalara savurabiliyor. Aşırı övgü ya da aşırı sövgü arasında gidip geliyoruz. Ve çoğu zaman *“var olan”* ile *“olmasını istediğimiz”* şey ya da kişileri birbirine karıştırıyoruz. Ve zaman zaman, kişileri değerlendirirken fikirlerinden çok yaşantılarını, kişiliklerini masaya yatırıyoruz. Anlamak yerine yargılıyor; imar ve tamir yerine onu tahrip, tahriş ve tahkir ediyoruz. Ve neticede, hepimiz kaybediyoruz, kayboluyoruz sonra.

Önemli şahsiyetleri anarken /anlatırken tutarlı ve güçlü yanlarına değindiğimiz gibi, tutarsızlıklarına ve zaaflarına da değinmek gerekir kuşkusuz. Ama bu değerlendirmeyi yapan kişinin de gerçekten ehliyetli, bilgili, ele aldığı konu ve kişiye vakıf, adil ve iyi niyetli olması gerekir. Aliya’yı da düşünce, inanç, eylem ve ödediği bedeller üzerinden doğru/ gerçekçi ve adil bir şekilde değerlendirmek gerekir. Yaşamı, yaşadıkları, söylemleri, eylemleri, hayalleri vs. kısacası tüm yaşamı en yalın ve en gerçekçi yanıyla önümüzde taptaze duruyor olması büyük bir şanstır bizim için. Şüphesiz, Aliya İzzetbegoviç de fani bir insan olarak hata, kusur, günah ve tutarsızlıklardan beri değildir. Ama benim bilgim, çapım, dilim ve kalbim, ehliyet ve

icazetim sadece onun iyi, tutarlı, adil, ahlaklı ve doğru yanlarına değinecek kadardır. Rabbim, Aliya'yı en güzel karşılıklarla karşılansın.

Bosna, 1180-1436 tarihleri arasında bağımsız bir krallıktır. 1580-1878 arası Osmanlı İmparatorluğuna bağlı bir eyalettir. 1878-1918 arası Avusturya-Macaristan imparatorluğu tarafından yönetilir. Aliya'nın Büyük dedesi İzzet Bey, 1830'da dünyaya gelir. Onun oğlu Aliya Yahıç (Yahya) 1860 doğumludur. Ki, ailenin hepsi ona '*Dedo*' der. (Begoviç; beyoğlu, beyzade demektir.) Ki, kendisi Bosanski Samaç'ta belediye başkanlığı da yapmıştır. Aliya ve Sıdıka hanımdan (ki, Sıdıka hanım, ailede herkes ona '*anne*' diye hitap edermiş) Mustafa dünyaya gelir. İşte bilgemiz Aliya; Mustafa ve Hiba hanımın(ki, Hiba, Habibe'nin Boşnakların dilinde dönüşüme uğramış şeklidir) oğlu olarak 8 Ağustos 1925'te Bosanski Samaç'ta (Aziziye) doğdu. 2 yaşında iken Saraybosna'ya gelirler. 12, 14 yaşlarında Annesiyle kıldıkları sabah namazlarını özellikle de Rahman suresini unutmaz. Aliya, '*kişiliğimin oluşmasında ailemin etkisi büyüktür*' diye anlatır hatıralarında. Ninesinin ona '*dünya dua üzere dünüyor yavrum!*' sözünü hatırlarından çıkarmaz. Aliya, aziz İslam'ın izzetli evladı ve safkan, asil bir Müslümandır. Tabiri caizse; Maderzat şairler gibi, anadan doğma bir İslamcıdır. İbadetlerine düşkün bir annenin evladıdır. Aliya dindarlığını ona borçludur. Dede ve babasının kültürlü, zengin ve saygın adamlar olması Aliya'daki o özgüvenin kaynağını oluşturur.

Aliya, 15 yaşındayken inancında tereddütler başlar. Faşizme karşı sosyal adaleti vadeden komünizme meyleder. Ama dinini yeniden keşfeder. Ve ölünceye kadar Müslüman kalır O, dinini, kelimenin tam anlamıyla dişiyle, tırnağıyla bulan, anlayan derinleştiren bir adamdır. Atalarından devraldığı dini yeni baştan keşfetmiş ve onu hiçbir zaman yitirmemiş bir adamdır. Kendisini hep İslam'a ait hissetmiştir. Komünizmin, faşizmin, nasyonal sosyalizmin Avrupa'yı kasıp kavurduğu bir dönemde ve üstelik batı felsefe ve eserlerinin hemen hepsini '*yalayıp yutmasına*' karşın (ki, Aliya 18 yaşlarında Avrupa felsefesinin tüm temel metinlerini okumuştur) o, hep İslam'dan yana tercihini koymuştur. O, '*göller yöresinde bir adamdır*' bu yüzden.

1941'de Almanlar Bosna'yı işgal eder. 1945'te komünistler Saraybosna girer ve 45 yıllık komünist hâkimiyet başlar. Komünistler tarafından '45-'46 arasında 25.000 kişi katledilir. Yugoslav Diktatör Josef Broz Tito, İslam Mahkemelerini yasakladı. 1950'lerde devlete bağlı birkaç mekân dişında her yerde Kuran öğrenimi yasaklanır. Kuran ve İslami metinler el altından yayılır, öğretilir. Medreseler kapatılır. Örtü yasaklanır. Tüm dini mekânlar yasaklanır. 750 cami ve medrese yıkılır. Genç Müslümanların yüzlercesi yakalanır ve çoğu şehit edilir.

Aliya, çok genç yaşta (lise 2.sınıftan itibaren) İslami oluşumlarla temasa geçmiş, baskıcı yönetimin ağır baskı, tehdit, takip ve cezalandırmalarına maruz kalmıştır. Yugoslav Müslümanlar ilk başlarda yasal olarak 1925'te Dr. Muhammed Spaho tarafından kurulan **Yugoslav Müslümanlar Örgütü** etrafında örgütlenirler. Aliya'nın, o zamanlarda *yasal olarak* çalışan **El-Hidaye** cemiyeti ile arası iyi değildir. "Aralarında saygı duyduğum birçoğ kişi olmasına

rağmen *hocalarla* hiçbir zaman tam olarak mutabık kalmadım. Hocalık ya da şeyhlik gibi ayrı bir toplumsal sınıf ya da rütbe olmaması gerektiği ve onların savunucusu oldukları İslam anlayışının İslam'ın hem iç hem de dış gelişimini engellediği görüşündeydim” der hatıralarında.

1939'da illegal olarak **Miladi Müslimani** (*Genç Müslümanlar*) örgütü kurulur. Üyelerinin çoğu üniversite öğrencisidir. Tarık Müftiç, Emin Granov, Hüsrev Basagiç, Asaf Serdaroviç tarafından kurulur. Antifaşist ve antikomünisttirler. Sloganları; Ne Doğu ne Batı'dır! **İslam'ı, güncele taşıması gereken canlı bir fikir olarak görürler.** ‘Yerel bir yapıdır ama dış tecrübelerden de yararlanıyorlardı. Halka açık olmayan küçük gruplar şeklinde yapılanmışlardır. Etki alanları okullar, kulüpler, kültürel oluşumlardır. Demokratik bir ortam olmadığı için illegal çalışmışlardır. Aksi halde onlar da medyayı, radyo ve televizyon gibi halka ulaşan araçları kullanırlardı’ diyor eski Genç Müslümanlar üyesi Hasan Çengiç. Bir söyleşisinde ıslah (Afgani, Abduh vs.) çizgisinin aynısını takip ettiklerini ima eder. Genç Müslümanların en güzel sloganı şudur: **'Allah cesur olanlara yardım eder!** Müslümanların varlığını ve kimliğini korunması öncelikleridir. **“Bölücülük”, “İslam devleti kurmak” ve “Sovyet karşıtı gizli propaganda yapmak”** gibi suçlamalarla haklarında takibat yapılmış, tutuklanmış ve birçok lider ve üyesi şehit edilmiştir

Aliya 1946'da 20 yaşında, Cezaevine girmeden hemen önce **Doğu ve Batı Arasında İslam** adlı eserini yazar. Bu el yazma nüshaları kız kardeşi Azra, 20 yıl boyunca evin çatı katındaki kirişlerin altında saklar. O notları bulduğunda yarısı çürümüştür artık. Yeni eklemeler yapar ve o hapisteyken Kanada'da bir arkadaşı vasıtasıyla 1984'te yayımlanır ve yine hapisteyken kitabının birkaç yerini düzeltir.

1 Mart 1946'da, onun gibi düşünen 14 kişi ile beraber tutuklanır. Henüz 20 yaşında iken cezaevine girmiştir. 3 yıl hapis yatar. 1949'da serbest bırakılır. Tutuklanmasaydı eğer idam edilecekti. 1949'da Halida Repovac ile evlendi. Aynı yıl Genç Müslümanlar cemiyetinin **Mücahit** adlı dergisinde, lider Hasan Biber 'in isteğiyle yazılar yazar.(Ki, Hasan Biber, Haziran 1949'da kurşuna dizilerek şehit edilir.) 1952'de Ziraat fakültesini bırakır Hukuk fakültesine kaydolar. 1966'da arkadaşları ile beraber **İslam Deklarasyonu**'nu yayınlar. Hedef; **Müslümanların müslümanlaşması**'dır. 70'li yıllar, iş hayatının yanı sıra kiraladığı büroda öğrencileri ağırlar. Şimdiki 'kadro' nün çoğu elinin altından geçer.

1983'te Saraybosna davasından tekrar tutuklanır. 8 metrekarelik hücrede 100 gün boyunca sorgulanır. Ömer Behmen, Melika Salihbegoviç, Salih Behmen, Hasan Çengiç, Cemalettin Latiç gibi aydın ve âlimlerle birlikte. (Öd ağacı yanmayınca kadar o güzel kokusu hissedilmezmiş, varlığı bilinmezmiş. Dünyada ve Türkiye'de, Bosna savaşı öncesinde Aliya'yı tanıyan, keşfeden Müslüman sayısı çok azdır. '70 ve '80 Müslüman kuşağı 'Saray Bosna Davası' nı ilgiyle takip etmiştir. Akif Emre, bir söyleşi esnasında bunu Aliya'ya aktardığını ve bunun karşısında Aliya'nın şaşkınlık, hayret ve sevinç yaşadığını, söyler.) 1 Şubat 1987'de **'üst makamlardan'** gelen af talebini içeren mektuplu mesajı reddeder. Aliya, **'çekirgelerin**

yediği yıllar” olarak adlandırdığı mahpushaneden, 5 yıl 8 ay yattıktan sonra 25 Kasım 1988’de tahliye edilir. .“ **Biz hapishaneden sağ çıkacağımızı asla düşünmüyorduk!**” der şair Cemalettin Latiç. Hapishanedeiken, cezaevi müdürü gelir ve onlarla alay eder: **‘siz bir devlet kuracaksınız ve Aliya cumhurbaşkanı olacak’**, der! Allah’ın keremi ile İki yıl sonra Aliya, cezaevi önünde cumhurbaşkanı olarak bir konuşma yapacaktır!

27 Mart 1990’da **SDA** yani **Stranka Demokratske Akcije (DEMOKRATİK EYLEM PARTİSİ)** kuruldu. 18 Kasım 1990’da seçimleri kazandı. 26 Mayıs 1990’da SDA’nın kurucular kurulundaki konuşmasına bismillah diyerek başlar. **‘Bunu iki nedenle yaptım: öncelikle, çok samimi bir biçimde Her şeye Kadir Olan’a, bize yardım etmesi için dua ediyordum; ikinci olarak da o, dini özgürlüğün bir simgesi ve rejime itaatsizliğin açık bir işaretiydi’** der. 15 Ekim 1991’debağımsızlık ilan edildi. Nisan 1992’de savaş patlak verdi. **‘Kölelik en kötü alternatif, savaştan da kötü’** diyerek kendilerini savunur. Askerlerini, savaş halinde geçerli olan kanunlara uyulması konusunda her fırsatta uyarır. Savaş, İzzetbegoviç’in kişiliğinin ahlaki yönünü ortaya koyması açısından en büyük imtihan oldu ve hamd olsun, onu en güzel şekilde geçti. 1995’te Fransa’nın Dayton kasabasında antlaşma imzalanır. 2000 Ekiminde tüm görevlerinden istifa eder. Ve Aliya, 19 Ekim 2003’te Saraybosna’da vefat eder.

DEĞİNİLER:

-Bir yazar, Aliya için, *”o gelmiş olduğu hayat ve gelenekler o kadar güçlüydü ki, o, onların karşında duramadı ve onlara zıt bir hayat süremedi”*, diye yazar. O, hep içinde doğup yaşadığı kültürel mirasa sahip çıkmış, onlara dayanarak ayakta kalmış; ahlak ve adalet anlayışını muhafaza etmiştir.

-Aliya, Sarayevo halkı nasıl yaşadıysa öyle yaşadı. Soğuğu, ambargoyu, açlığı, susuzluğu, elektriksizliği onlar gibi yaşadı. Her hareket ve jestinde mütevazıdır. -Aliya, *‘tüm bunlar senin sayende oldu’* denmesine asla izin vermezdi.

-Bir dostu *‘Aliya, asla küfretmezdi’* diye tarihe not düşer. *‘En kızgın zamanlarda bile karşı taraftakini incitmemeye azami derece dikkat ederdi. Biraz sesini yükseltirdi, o kadar. Onu en çok kızdıran şey küstahlıktı’* diye de ekleyecektir.

-*‘İzzetbegoviç ile oturduğum zamanlarda, kendimi sanki ‘eski bir doğu düşünürü’ ile konuşuyormuşum gibi hissediyordum’* diyor Hırvat Cumhurbaşkanı.

-Bakir İzzetbegoviç’e göre **Babo** inançlı bir Müslümandır. O aynı zamanda tüm Bosna’nın babasıdır.

-Entelektüeldir ve aynı zamanda rasyoneldir. Düşünme, okuma, yazma, gezip görme, araştırma ve bizzat sahada yaşadıklarında şunu net olarak görürüz: Tecdidin, kemale varmak isteğinin, var olanı yeniden anlamlandırmak isteğinin tezahürlerini açıkça görürüz. Hayat ile buluşan, tabiri caizse hayata bulaşan/ etkileyen, yaşama renk veren, hayatı kuşatan ‘İslami bir

bilincin'' talebesi, taşıyıcısı ve yayıcısıdır Aliya. ''Anın vacibi'' ne ise onu anlayan, hisseden, onu yaşayan ''*Vaktin Çocuğudur*''.

Akif Emre Aliya için ''*O, sadece Müslümanlara değil, insanlığa ve insanlığın temel sorunlarına dair düşünceler üretebilmiş bir fikir adamıdır. Ahlaki tutumu, topluma karşı duyduğu sorumluluk ve İslam bilinciyle sergilediği performans onu değerli kıldı.*'' diyor. .

-''*Aliya'nın imrenilecek derecede bir okuma aşkı ve okumuşluğu vardır*'' der, Boşnak bir akademisyen. Başka biri ise ''*hayatının büyük bir bölümü içerde geçtiği için okumak ve yazmaktan gayri çaresi yoktu*'' diyecekti onun için. Ve yine bir başka akademisyen ''*okuduğu her şeyi bilmesi gerekmiyordu ama o, okuduğu her şeyi anlardı*'' , diye yazacaktır.

-Doğu ve batı kültürüne çok vakıftır. Hegel'a, Kant'a, Weber'a, Emerson'a, Kafka'ya, Hobbes'a, Habermas'a, Goethe'ye, Bergson'a, Heidegger'e, İbsen'e, Bergman'a, Tarkovski'ye, Nietzsche'ye, tüm Rus yazar ve entelektüellerine (ki, Akif Emre, onun Dostoyevski'nin tüm külliyyatını kütüphanesinde gördüğünü söyler) hâsılı kelimelerin batının müktesebatına hâkimdir. Okumuş, araştırmış, irdelemiş, anlamış, anlamlandırmış, zaaf ve kuvvetli yönlerine atıflar yapmıştır.

-Aliya yine önceki âlim ve önderlere vakıftır. Mezhep imamlarına, İbni Teymiye'den Dehleviye, İbni Haldun'dan İbni Sina'ya, İbni Rüş'ten İbni Bacce'ye, Farabi'ye tüm Müslüman felsefecilerine; Afgani, Abduh, İkbâl, Reşit Rıza, Şekip Arslan, El Benna. Mevdudi, Seyyit Kutup, Fazlurrahman, Malcolm X, M. Esed. Elmalılı gibi âlimlere ve muhtemelen yolu Ali Şeriatî ve Malik bin Nebî ile de kesişmiştir. Mevlana, Sadi Şirazi, Beydaba, Hafız, Attar, Molla Camî gibi şark klasik isimlerine de vakıftır. Bunların eserlerini okumuş, anlamış ve yorumlamıştır.

-Savaş esnasında sorulan bir soruya karşılık ''*Foça perspektifinden (cezaevi penceresinden!) bakıldığında sadece iki millet vardır; caniler ve masum kurbanlar*'' der.

-Hiçbir zaman intikam peşinde koşmamıştır. Düşmanına asla benzememiştir. ''*Zalimlere gelince, onlara adaletten başka hiçbir şey borçlu değiliz*'' demiş birisidir. Sorumluluktan asla geri durmamıştır. Barışta ve savaşta hep halkının yanında ve önderi olmuştur. Kuram ve eylemi, düşünce ve pratiği, iman ve amelî hep beraberdir. Savaşın o, güveni, eminliği, adaleti, ahlakı yakıp yok eden sahasında bile imanından, adaletinden, ahlakından, cesaretinden zerre kadar taviz vermemiştir.

-''*Okumamış, ihmal edilmiş ve mutsuz bir anne, Müslüman halkların yeniden doğuşunu başlatacak ve başarılı bir şekilde devam ettirecek oğul ve kızları büyütemez*'' der. Ona göre kadın ile erkek arasında kişilik hakları, ahlak, görev ve sorumluluklar bakımından bir farklılık yoktur.

-Mutedil, ölçülü ve felsefi altyapısı çok güçlü bir liderdir. Aliya'da, Fadlallah'ın *ideal ve gerçeklik arasında kurduğu denge*; Açe Sumatralı Tunku Hasan Di-Tiro'nun *sorumluluk bilinci*,

Şeriatî'nin *filozofik zekası*, Fanon'un *batıyı hallaç pamuğuna çeviren dili*, Nuri Pakdil'in *şii-sel devrimciliği*, Sezai Karakoç'un *dirilişi*, aydınlatıcı siyah prensimiz Malcolm X'in *merhametli öfkesi*, annesinin kuşandığı *takvası* ve *arkadaşlarının basiret toplamını bulabilirsiniz*.

-**'İçinde Srebrenica'nın gerçekleştirilebilir olduğu bir dünyanın var olmasından dolayı hepimiz suçlanmayı hak ediyoruz. Her birimiz, daha fazlasını yapabilecek olduğuna inanmak zorunda'** diye haykırılmış bir liderdir.

-Kısıtlı imkân ve donanıma sahip olan Boşnak halkının düşmana teslim olmaması ve Bosna askerinin kisas mantığı ile hareket etmemesi ile dünyaya şok yaşatmıştır.

-Dostu olan ünlü şair ve senarist Abdullah Sidran ile bir söyleşisinde şunları söyler: **'Şunu unutma Avdo, bizler cehennemi yaşamış ve her şeye rağmen aklını muhafaza edebilmiş insanlarız. Bu da bizim zaferimizdir'** der.

-Sorumluluk yüklenmekten asla korkmamış ve geri durmamıştır. **'Korkmayınız ve şüphe duymayınız; çünkü hayatta kalmak ve özgürlük için mücadele eden bir halk, eğer haklı mücadeleye içindeyse, kaybetmez!'** der.

-**'İyi ki hepimiz o zamanlar bir parça çılgındık! Yoksa savaşamazdık!'** Der, bir konuşmasında.

-Savaş boyunca **'kültür direnişi'** başlatmış ve bunun neticesinde Bosna'daki bütün tiyatrolar sadece savaş sürecinde 150'den fazla gösteri yapmıştır

-İdeal sahibidir. **'İnsan inzivada değil ancak bir başkasının yanında insan olur'** der. Din onun için ahlaklı bir hayat ve sorumluluk duygusudur. **'Hakiki insan kaba değildir'**, demeyi de unutmaz.

-Tutarlıdır. Makyavelli'den sonra bozulan ahlak ile siyaset arasındaki ilişkiyi yeniden inşa etmenin çabasını vermiştir. Siyaseten bile olsa dürüstlüğünden taviz vermemiş, halkına asla yalan söylememiştir. Akif Emre'nin deyişiyle **'O yüzünde gölge olmayan bir liderdir.'** Tarih yazan/yapan kurucu bir liderdir.

-Çok iyi bir örgütleyicidir. Bunu fark eden Yugoslav istihbarat başkanı Vasiljeviç, Mart 92'de onu çağırır ve şunları söyler: **'Bay İzzetbegoviç, bizler silahlardan hiçbir zaman korkmayız. Ama bizi, örgütlenmiş, aynı fikri paylaştan 20 insan endişelendirir, kesinlikle silahlarla dolu depolar değil.'**

-Açık sözlüdür. Mahkemedeki savunmasında **'Yugoslavya'yı seviyorum ama onun yönetimini değil. Bütün sevgimi özgürlüğe veriyorum ve geriye yetkililer için bir şey kalmıyor!'** demiştir. Devamla **'ben bir Müslümanım ve öyle kalacağım. Kendimi dünyadaki İslam, davasının bir neferi olarak telakki ediyorum ve son güne kadar da böyle hissedeceğim. Çünkü İslam benim için güzel ve asil olan yani benim inancıma göre uğrunda yaşamaya değer olan her şeyin adıdır'**. Der.

- **“Evet, İslam en mükemmeldir, ama biz mükemmel değiliz!”** Der. O, bir ahlak düşünürü ve filozofudur. Allah ve insan olmaksızın, hatta Allah’a ve insana rağmen *‘yeryüzü cenneti yaratma’* yönündeki dev girişim; topyekûn bir başarısızlıkla son bulmuştur. Der. Aliya’nın düşünsel çalışmalarını, tanrı olmaksızın, tanrısal bir krallığa ulaşmak isteyen Modern dünyada ‘anlam arayışı’ olarak özetleyebiliriz.

-Hak, ahlak ve adalet mefhumları hayatının mihrini oluşturur. **“Bosna bir ahlak meselesidir ve ahlaki meseleler daima evrenseldir. Ve her kadın ve erkeği ilgilendirir”** der. Hayatlarımızı, inancımızı ve korumak için savaşmaktan başka seçeneğimiz yoktu” ve *“savaşın trajedisi insanın ahlaki standartlarını yitirmesidir”* diye devam eder.

- **“İslam’ın en etkileyici mesajı adanıştır”** der. **İslam, insani olan her şeye damgasını vuran iki kutup arasındaki üçüncü yol** ’dur diye ekler.

-‘Eski bir kutsal metinde **“onları davranışlarıyla yargıla”** diye buyuruluyor. Bu nedenle insanların söyledikleri şeyleri dinleyelim; ama onları yaptıklarından dolayı yargılayalım’ der.

- **“Hayat, inanan ve salih ameller işleyenler dışında hiç kimsenin kazanamadığı bir oyundur”**, der.

-‘Allah, hayvanlardan farklı olarak bizi dik yürür şekilde yarattı; çoğu insan bu imtiyazı kullanmaz, hayatlarının çoğunda eğilirler hatta sürünürler’ der.

- **“Putperestlik ve diğer sahte dinler kazanç dinleridir. Vahye dayalı tüm hakiki dinler ise fedakârlık dinleridir. Ahlakilik, gerçek ise daima fedakârlık ve ıstırapla bağlantılıdır aksi takdirde bu yalnızca bir aptallık ve riyakârlıktır”** diye tespit eder.

- **“Allah’ım, olması gereken yerin uzağında yaşayan bu talihsiz ve yalnız halkıma yardım et!”** diye sık sık dua eden liderdir. O, halkına ‘babalık’ yaptığı için Bosnalının **“Babo”** sudur. Halkının tüm dertleriyle ilgilenen, derman arayan, iyi yöneten/yönlendiren ve her alanda hep önünde olan, elinden tutan, başını okşayan ve herkesin sığınabileceği emin/güvenli kalesidir. Bilgisi, bilinci, ilgisi ve alakası onu toplumunun imamı/önderi yapmıştır. O, çok yönlü bir lider ve özgürlük savaşçısıdır. ‘Düşünür, özgürlük savaşçısı ve devlet adamı olarak Aliya İzzetbegoviç Müslümanlar için yeni bir lider tipinin öncüsüdür’.

Aliya, Eflatun’un **“bilge kral”** teorisini hayatıyla doğrulamıştır: **“Hükümdarlar filozof ya da filozoflar hükümdar olsaydı devletler ne bahtiyar olurdu.”** diyor, Eflatun. Aliya bu yüz yılda **“bilge kral”** sıfatını en çok hak eden düşünür ve devlet adamıdır. Ve Aliya, bedeli peşin ödenmiş bir izzetin oğlu ve sahibidir. Allah’ın rahmet ve mağfireti onun üzerine olsun! Âmin.